

İşitme Kaybının Birey ve Aile Üzerindeki Sosyal ve Psikolojik Etkileri

Esra Kuru¹

Özet

İşitme, çevreden gelen ses dalgalarının algılanması, iletilmesi ve beyinde yorumlanması süreci olarak tanımlanmaktadır; bu süreç sayesinde bireyler çevresindeki işitsel uyarıları fark eder ve anlamlandırır (WHO, 2021). Bu karmaşık sürecin herhangi bir aşamasında meydana gelen bozulmalar işitme kaybı olarak adlandırılır ve hafif ile ileri dereceler arasında değişiklik gösterebilir (Northern & Downs, 2014). İşitme kaybı doğuştan (konjenital) olabileceği gibi, çeşitli tıbbi, genetik veya çevresel nedenlerle sonradan da ortaya çıkabilir. Her iki durumda da işitme kaybı, bireyin iletişim becerilerini, dil gelişimini, öğrenme süreçlerini ve sosyal etkileşim yetilerini önemli ölçüde etkilemektedir (Olusanya, Davis & Hoffman, 2019).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre işitme kaybı, dünyadaki en yaygın kronik sağlık sorunları arasında üçüncü sırada yer almaktadır (WHO, 2021). Dünya genelinde yaklaşık 1,5 milyardan fazla insan yaşamlarının bir döneminde çeşitli derecelerde işitme kaybı yaşamaktadır. Bu bireylerden yaklaşık 430 milyonu, yani dünya nüfusunun %5'ten fazlası, işitme kaybı nedeniyle rehabilitasyon gereksinimi duymaktadır. Söz konusu grubun yaklaşık 35 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, 2050 yılına kadar 700 milyondan fazla kişinin (her 10 kişiden birinin) ciddi düzeyde işitme kaybı yaşayacağı öngörülmektedir (WHO, 2025).

İşitme kaybı, bireyin yalnızca dil ve iletişim becerilerini değil; aynı zamanda bilişsel işlevlerini, akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini ve motor gelişimini de etkilemektedir. Özellikle erken dönemde tedavi edilmeyen işitme kayıpları, çocuklarda dil gecikmesine, öğrenme güçlüklerine ve sosyal uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Yetişkinlerde ise işitme kaybı, sosyal izolasyon, iş verimliliğinde azalma ve depresyon gibi psikolojik problemlere neden olabilmektedir. Bu olumsuz etkilerin azaltılması, tıbbi müdahaleler, iletişim

1 Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, ORCID No: 0000-0003-4466-6210, e-mail: ekuru@bingol.edu.tr

terapileri, özel eğitim uygulamaları, psikolojik danışmanlık ve sosyal destek hizmetleri aracılığıyla mümkün olabilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, ASPB, 2014).

1.4. İŞİTME KAYBININ BİREY VE AİLE ÜZERİNDEKİ SOSYAL VE PSİKOLOJİK ETKİLERİ

İşitme kaybının birey üzerindeki etkileri; işitme kaybının tipi ve derecesi, kaybın ortaya çıktığı yaş, bireyin bilişsel düzeyi, aile ve toplumun işitme engeliyle başa çıkma becerisi ile bireyin dilsel ve eğitimsel deneyimleri gibi çok sayıda değişkene bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle işitme kaybı, bireyin gelişimsel ve davranışsal özelliklerini bazı alanlarda daha belirgin biçimde etkilerken, bazı alanlarda daha sınırlı düzeyde ya da hiç etkilemeyebilmektedir (Akçamete, 2003). İşitme kaybının derecesine göre sınıflandırılması ve iletişime etkileri Tablo 1’de gösterilmiştir (Tüfekçioğlu, 2003).

Tablo 1. İşitme kaybı derecesi ve iletişim üzerine etkileri

İşitme Eşik Ortalaması	İşitme Kaybı Derecesi	İletişim Üzerindeki Etkileri
-10 dB – 15 dB	Normal	Normal işitme düzeyi, bireyin çevresel sesleri ve konuşma uyarılarını anlamada herhangi bir güçlük yaşamadan iletişim kurabilmesini sağlar; dolayısıyla iletişim performansını olumsuz yönde etkilemez.
16 dB- 25 dB	Çok Hafif	Sessiz ortamlarda konuşmalar genellikle anlaşılabilirken, gürültülü ortamlarda özellikle düşük yoğunluklu veya kısık sesli konuşmaların ayırt edilmesi güçleşmektedir. Bu durum çocuklarda konuşma ve dil gelişiminin gecikmesine neden olabilmektedir.
26 dB- 40 dB	Hafif	Sonradan gelişen işitme kaybı durumlarında, yetişkin bireyler genellikle sessiz ortamlarda konuşmanın içeriğini bağlamdan tahmin ederek iletişimi sürdürebilmektedir. Ancak düşük ses düzeyinde gerçekleşen konuşmaları veya sessiz konuşmaları işitmekte güçlük yaşarlar. Çocuklarda ise bu tür işitme kayıpları, dil gelişim sürecinde gecikmelere neden olabilmektedir. Uygun şekilde ayarlanmış işitme cihazları sayesinde çocuklar konuşma seslerini daha net işitebilir ve dil gelişimleri desteklenebilir.
41 dB- 55 dB	Orta	Sonradan gelişen işitme kayıplarında, yetişkin bireyler genellikle yüz yüze ve yakın mesafeden gerçekleştirilen konuşmaları takip edebilirken, grup içi etkileşimlerde veya kalabalık ortamlarda iletişim güçlükleri yaşamaktadırlar. Bu durum, sosyal katılımın azalmasına ve iletişimden kaçınmaya yol açabilmektedir. Çocuklarda ise işitme kaybı, dil edinimi ve konuşma gelişimini belirgin biçimde engellemektedir. Uygun şekilde ayarlanmış işitme cihazları aracılığıyla konuşma sesleri algılanabilir hâle gelmekte ve iletişim becerileri desteklenebilmektedir.

56 dB- 70 dB	Orta- İleri	Sonradan gelişen işitme kayıplarında bireyler, yalnızca yüksek sesle ve net bir biçimde söylenen konuşmaları algılayabilirler. Grup içi iletişimlerde veya arka plan gürültüsünün bulunduğu ortamlarda ise anlamada belirgin güçlük yaşanır. Bu bireylerin kendi konuşmaları genellikle anlaşılabilir düzeydedir; çünkü konuşma üretim mekanizmaları işlevini sürdürmektedir. Çocuklarda görülen sonradan işitme kayıplarında ise dil gelişimi belirgin biçimde gecikmektedir. Ancak uygun biçimde ayarlanmış işitme cihazları sayesinde konuşma sesleri duyulabilir hâle gelmekte ve dil gelişimi desteklenebilmektedir.
71 dB- 90 dB	İleri	Sonradan gelişen işitme kayıplarında bireyler, sohbet tarzı konuşmaları yalnızca yüksek ses düzeyinde gerçekleştirildiğinde anlayabilmektedir. Normal konuşma düzeyinde söylenen ifadeleri veya kelimeleri ayırt etmede güçlük yaşanır. Çocuklarda ise uygun şekilde ayarlanmış işitme cihazı ve erken dönemde sağlanan özel eğitim desteği sayesinde dil gelişimi belirli ölçüde sürdürülebilmektedir. Ancak işitme kaybı derecesi arttıkça konuşma seslerinin ayırt edilmesi zorlaşmakta ve konuşma anlaşılabilirliği önemli ölçüde azalmaktadır.
91 dB ve üzeri	Çok İleri	İleri derecede işitme kaybı olan bireyler, yalnızca çok yüksek düzeydeki sesleri algılayabilir; ancak konuşma seslerini işitme cihazı kullanmaksızın duyamazlar. Bu bireyler sözlü iletişimi çoğunlukla dudak okuma ve görsel ipuçları aracılığıyla sürdürmektedirler. Çocuklarda ise konuşma dili, uygun işitme cihazı kullanımı ve yoğun özel eğitim desteği ile belirli ölçüde gelişebilir; ancak konuşmanın anlaşılabilirliği genellikle sınırlı düzeyde kalmaktadır.

(*Tüfekçioğlu, 2003*)

İşitme kayıplı bireyler, tüm insanlar gibi doğumdan itibaren çevreleriyle etkileşim kurma ve çevrelerini anlamlandırma süreci içindedirler. Ancak normal işiten bireyler, dil gelişimi için gerekli olan ve birbirine bağlı aşamaları kesintisiz bir biçimde yaşarken, işitme kayıplı bireylerde bu süreç sesli uyaranların algılanamaması nedeniyle aksar. İşitsel girdinin yetersizliği sonucunda sözel uyaranların algılanması ve anlamlandırılması güçleşir; bu durum da dil kazanımının tam ve doğal biçimde gerçekleşmesini engeller (Moeller & Tomblin, 2015).

Buna bağlı olarak işitme kayıplı bireylerin kelime hazinesi gelişimi, normal işiten bireylere kıyasla daha yavaş ve sınırlı ilerlemektedir. Bu bireyler somut kavramları daha kolay öğrenirken, soyut kavramların öğreniminde gecikme göstermekte ve aynı kelimeye ait birden fazla anlamı yorumlamakta

güçlük yaşamaktadırlar. Ayrıca cümle yapıları genellikle daha kısa ve basit olmakta; dilin ek ve takı kullanımında hatalar gözlenmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), 2014).

Araştırmalar, işitme kayıplı çocukların iletişimde jestlerin, simgesel işaretlerin ve görsel stratejilerin kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Saksida vd. (2025), işiten bebekler üzerinde yaptığı çalışmada, simgesel jestlerin erken dil gelişimi üzerindeki etkilerini incelemiş ve bu tür jestlerin işitme kayıplı çocukların dil gelişiminde de önemli olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde, Gale ve Martin (2024), işitme kayıplı çocukların görsel iletişim becerilerinin dil gelişimi üzerinde olumlu etkiler yarattığını belirtmiş; görsel ve dokunsal stratejilerin, çocukların dil öğrenme süreçlerinde etkin biçimde kullanıldığını göstermiştir. Ayrıca yapılan çalışmalar, işitme kayıplı çocukların en sık kullandığı iletişim davranışlarının jestler, beden dili, yüz ifadeleri ve çıkarılan sesler olduğunu ortaya koymaktadır (Akçamete, 2009; Gale & Martin, 2024; Saksida vd., 2025).

İşitme duyusu, bireylerin bilişsel ve motor gelişimi, iletişim ve davranışsal becerileri, eğitim süreçleri ve sosyal ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır. İşitme kaybı, özellikle sosyal uyum ve iletişim kurma becerilerini olumsuz etkileyen bir durumdur. İşitme kaybının en belirgin etkisi, dili anlama ve ifade etme süreçlerinde görülmektedir. Sosyal-duygusal gelişim, büyük ölçüde iletişim becerilerine bağlıdır; bu nedenle işitme kayıplı bireyler, etkili sosyal etkileşim için gerekli dil becerilerinden yoksun olduklarında, sosyal iletişimi başlatma ve sürdürmede güçlükler yaşamaktadır. Bu iletişim zorlukları, duygusal sorunları da beraberinde getirerek sosyal izolasyon ve düşük özgüven gibi sonuçlara yol açabilmektedir (Ekim & Ocakçı, 2010).

İşitme kayıplı bireyler doğduktan sonra çevreleri genişledikçe, yaşitlarını da kapsayan sosyal ilişkiler içerisine girerler. Ancak iletişim becerilerini kısıtlayan bir engelle karşı karşıya olmaları, onların çevreleri ve yaşitları ile daha az etkileşime geçmelerine neden olur. Bu durum, iletişimi yöneten sosyal kuralları öğrenmelerini güçleştirir (Kizir & Ç.Tekinarslan, 2016). Greenberg & Kusche (1988), bu becerileri bağımsız düşünebilme kapasitesi, kendini yönetme ve kontrol etme, kendi ve başkalarının duygularını, motivasyonlarını ve gereksinimlerini anlayabilme, esneklik, engellenme ve kızgınlık duygularına tahammül etme, başkalarına güvenme ve güvenilir olma, diğerleri ile anlaşabilme ve sağlıklı ilişkiler kurabilme olarak tanımlamaktadır (Greenberg & Kusche, 1988; Calderon & Greenberg, 2012; Kizir & Ç.Tekinarslan, 2016).

İşitme engelli bireyler, sosyal becerileri geliştirme sürecinde risk altında olabilirler. Araştırmalar, bazı işitme engelli bireylerde bu becerilerle ilgili

çeşitli güçlüklerin görüldüğünü göstermektedir. Bu durumun temelinde, işitme kaybının yol açtığı dil gelişimindeki gecikmeler bulunmaktadır; bu gecikmeler, bireylerin kendilerini ifade etme ve kendine ilişkin farkındalık geliştirme süreçlerini zorlaştırmakta ve uygun sosyal beceriler ile empati yetilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. İşitme engelli çocuklar üzerinde yapılan gözlemler, bu bireylerin sıklıkla bireysel oyunları tercih ettiklerini, sosyal izolasyon yaşadıklarını, çevresindeki insanların ilgi ve geleneklerinden habersiz olduklarını ve duygular ile iç dünyalarına ilişkin sınırlı bir anlayışa sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca, empati kurmada güçlük, sosyal etkileşimlerde engellenme, kızgınlık veya çekingenlik gibi sosyal problemler de sıklıkla gözlemlenmektedir (Calderon & Greenberg, 2012; Stevenson, 2015; Dirks vd., 2017; Ashori, 2019; Farahmand vd., 2024).

Boerrigter ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, koklear implant takılan işitme kayıplı ergenlerin kişilik özellikleri, işiten akranlarıyla karşılaştırıldığında daha içe dönük ve duygusal açıdan daha hassas bulunmuştur. Bu durum, sınırlı iletişim fırsatlarının kişilik gelişimi üzerindeki etkilerini göstermektedir (Boerrigter vd., 2018).

Tüfekçioğlu (2003), işitme kayıplı bireylerin dünyayı ve yaşam deneyimlerini normal işiten bireylere göre farklı algılayacaklarını ve bu farklılığın psikolojik gelişimleri üzerinde etkiler yaratacağını belirtmektedir. Normal işiten ve işitme kayıplı bireyler, gelişimsel açıdan ve bulundukları çevrenin sosyal, dilsel ve bilişsel özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir; bu durum doğal olarak deneyimleme ve psikolojik yaşantılarına yansımaktadır. İşitme kaybı çocukların psikolojik gelişimini özellikle çocukluk döneminde davranış bozukluklarının artışı şeklinde etkileyebilmektedir. İşitme kayıplıların psikolojik gelişiminde anne ve baba bağının rolü de büyüktür. Örneğin, anne çocuğunun işitme kayıplı olduğunu öğrendikten sonra olumsuz tavır sergilerse, çocuk ile anne arasındaki yakın bağ ve çocuğun duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimi olumsuz etkilenmektedir. Olumsuz tavır geliştiren anne ve işitme kayıplı çocuklar arasında yakın bağın gelişmediği ve kopukluklar olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, babaların işitme kaybına karşı olumsuz tutumları, işitme kayıplı çocukların dili anlama puanlarının düşüklüğü ile ilişkilendirilmiştir (Tüfekçioğlu, 2003).

İşitme kayıplı bireyler, normal işiten akranlarına göre dünyayı ve çevrelerini farklı algılamaktadırlar. Dili kullanmadaki kısıtlılıkları nedeniyle bilişsel gelişimlerinde gerilikler gözlemlenebilmekte, bu durum açık ve anlaşılır konuşmayı, düşüncelerini ifade etmeyi ve başkalarının düşüncelerini anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu iletişim güçlükleri, sosyal etkileşimleri

kısıtlamakta, duygusal sorunlara ve sosyal izolasyona yol açabilmektedir (Szarkowski vd., 2020).

Normal işiten bireyler gibi, işitme kayıplı bireyler de sağlıklı bir benlik saygısı geliştirebilmek ve olumlu sosyal ilişkiler kurabilmek için güvene dayalı, duyarlı ve destekleyici bir çevreye ihtiyaç duyarlar. İşitmenin sınırlı olduğu veya tamamen yok olduğu durumlarda, bireyin dünyası görsel algıya dayalı hâle gelir. Görsel ya da işitsel bilginin yeterli olmadığı ortamlarda, birey çevresindeki olayları anlamakta ve bunlara tepki vermekte zorlanabilir; bu da çevreyle etkileşimin azalmasına neden olur. İnsanların benlik algıları, çevrelerindeki bireylerle olan ilişkileriyle şekillenir. İşitme kayıplı bir birey, aile bireyleri, akrabaları ve yakın çevresiyle sıkı bir iletişim kurabildiğinde daha pozitif bir benlik algısı geliştirebilir. Benlik algısı, bireyin kim olduğunu anlaması ve kendisini çevresinden ayırt edebilmesini sağlayan temel bir psikolojik süreçtir. Bu alanda yaşanan sınırlılıklar, işitme engelli bireylerde sosyal çevreye uyum güçlükleri, davranışsal sorunlar ve kişilik bozuklukları olarak kendini gösterebilmektedir (Şipal, 2002).

İşitme engelli bireylerde sağlıklı bir psikolojik gelişim, çevresinden gördüğü tepkilerin ve kendisine yöneltilen davranışların dengeli olmasıyla yakından ilişkilidir. Ailelerin aşırı koruyucu tutum sergilediği durumlarda, işitme engelli bireylerin bağımsız hareket etme ve kendi kararlarını verme becerileri kısıtlanabilmektedir. Bu durum, bireyin duygu, düşünce ve isteklerini ifade etmede güçlük yaşamasına yol açarak aşırı huysuzluk, öfke ya da saldırganlık biçiminde davranışsal tepkilerle kendini gösterebilir. Zamanla bu davranış kalıpları, bireyin yaşamında herhangi bir nedenle engellendiğinde, baskı altında hissettiğinde veya başarısızlık yaşadığında tekrar ortaya çıkma eğilimi göstermektedir (Özer, 2001).

İşitme engelli çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri, eğitim gördükleri ortamlara göre farklılık gösterebilmektedir. Yatılı okullarda öğrenim gören işitme engelli çocukların, aynı dili kullanan birçok bireyle etkileşim içinde olmaları, olumlu akran kimliği geliştirmelerine ve sosyal açıdan destekleyici deneyimler kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu tür kurumlarda sınırlandırılmış bir çevrede bulunmaları, sosyal becerilerde yetersizlik, duygusal olgunlaşmada gecikme, düşük öz güven ve kişilik gelişiminde olumsuz etkiler gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Ayrıca, aşırı koruyucu veya gerçekçi olmayan bir benlik kavramının gelişmesi de bu süreçte görülebilmektedir (Akçamete, 2009; Alsayed, 2024).

Ekim & Ocakçı (2012), yaptıkları araştırmada ileri derece işitme kaybının bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediğini; işitme kaybı olmayan bireylere göre yaşam kalitelerinin daha düşük olduğunu, özellikle fiziksel

iyilik, duygusal iyilik, özsaygı ve aile ilişkileri alanlarında daha düşük puanlar elde ettiklerini belirtmişlerdir (Ekim & Ocakçı, 2012).

İşitme kayıplı öğrenciler, normal işiten çocuklarla aynı sınıfta eğitim gördüklerinde, başarısızlık korkusu ve yetersizlik duygusu nedeniyle etkinliklere katılmaktan çekinmekte; bu durum, öğrencilerin içe kapanmalarına yol açmakta ve içe kapanıklık, sosyal reddedilmeye zemin hazırlamaktadır (Akçamete ve Ceber, 1999; Ekim ve Ocakçı, 2012).

İşitme kaybı olan bireylerin sosyal ve duygusal gelişimini riske edebilecek bazı faktörler şunlardır (Knoors & Marschark, 2014):

- (1) İşitme kaybına ek olarak zihinsel, nörolojik veya diğer tıbbi sorunların bulunması,
- (2) İşitme kaybının sosyal çevrede büyük bir hayal kırıklığı olarak algılanması,
- (3) Duyguları tanıma, anlama ve düzenleme güçlüklerinin yaşanması,
- (4) Zayıf veya gerçekçi olmayan benlik algısına sahip olunması,
- (5) Kısıtlı iletişim becerileri nedeniyle sosyal deneyim eksikliği ve başkalarının duygularını anlamada sınırlılık,
- (6) Olumlu sosyal etkileşimden mahrum kalmanın sonucu olarak düşük benlik saygısına sahip olunması,
- (7) Normal işiten toplum içinde ihmal edilme, görmezden gelinme, reddedilme ve izolasyon kaynaklı kişiler arası problemler ve
- (8) Alay edilme, kurbanlaştırılma ve zorbalığa maruz kalma (Knoors ve Marschark, 2014).

İşitme kaybı olan bireyler, çeşitli etkenler nedeniyle saldırganlık ve şiddet açısından risk altında kabul edilmektedir. İşitme kaybının etiyojisi, beyin hasarıyla ilişkileri, eğitim ve iletişim eksiklikleri ile ortaya çıkan hayal kırıklığı gibi faktörler incelendiğinde, işitme kaybı olan bireylerin şiddete başvurma olasılığının daha yüksek olabileceği öne sürülmektedir (Vernon & Greenberg, 1999). Buna ek olarak, yüksek işsizlik oranları, sınırlı istihdam olanakları ve düşük gelir gibi sosyoekonomik faktörler, bu riskin daha da artmasına katkıda bulunmaktadır (Cunningham ve Tucci, 2017).

Engelli bir aile bireyinin varlığı, tüm ailenin psikolojik ve sosyal dengesini önemli ölçüde etkileyebilir. Aileler, engelli bireyin durumu ile ilk karşılaştıklarında şok, korku, kaygı ve üzüntü gibi duygular yaşayabilmektedir. Bu durum, aile üyelerinin yaşam biçimlerini, rutinlerini ve sosyal rollerini değiştirmeye zorlar ve aile içinde yeni işleyiş biçimlerinin geliştirilmesini

gerektirir. Engelli bireyin ihtiyaçlarını anlamak ve ona uygun davranmak, aile üyelerinin sorumluluklarını artırmakta ve aileyi de dolaylı olarak “engelli” konumuna getirebilmektedir. Aileler, bu süreçte özgürlüklerinin kısıtlandığını, eğlenceli yönlerinin kaybolduğunu ve hayal kırıklığı ile kızgınlık gibi duygular yaşadıklarını bildirmektedir. Ayrıca, engelli birey ile kurulan iletişimin niteliği, ailenin bu durumu nasıl yöneteceğini belirleyen kritik bir faktördür (Vash & Crewe, 2004). Bu durum, ailelerin hem sosyal hem de duygusal kaynaklarını zorlayarak, aile içi uyum ve bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir (Fahim, 2025; Podury, 2023).

Engelli olan bir çocuğa sahip olmak, ebeveynler için hem artan ebeveynlik stresi hem de çocukların davranışsal güçlükleri ile başa çıkma zorluğu anlamına gelmektedir. Özellikle sağır bir çocuğa sahip ebeveynler, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla sorumluluk üstlenmek, sık sık hastane ve sağlık kontrollerine gitmek ve artan sağlık masraflarını karşılamak gibi stres yaratan durumlarla karşılaşmaktadır (Quittner vd., 2010; Dammeyer, 2019). Ayrıca, sosyal çevreden kaynaklanan izolasyon ve kısıtlı dil becerileri, ebeveynlerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyerek yalnızlık ve dışlanma algısını artırmaktadır. Bu durum, çocuklarda davranış problemlerinin artmasına, ebeveynlerde ise kaygı, üzüntü ve yetersizlik duygusunun güçlenmesine yol açabilmektedir (Podury, 2023; Fahim, 2025).

Ebeveynlerin stresle başa çıkma kapasitesi ve çocuğa uyum süreçleri, aile içi ilişkilerin niteliği, sosyoekonomik durum, erken dönemde sağlık profesyonelleri tarafından alınan rehberlik ve destek, ayrıca aileyi çevreleyen sosyal destek ağları ile yakından ilişkilidir. Sosyal destek sistemine dahil olmak, aileyi hem duygusal hem de pratik anlamda güçlendirerek, yaşanan stresin olumsuz etkilerini azaltmada kritik bir rol oynamaktadır. Tüm bu faktörler hem çocuğun gelişimi hem de aile işleyişi açısından uzun vadeli sonuçlar doğurmakta, ailelerin stresle baş etme stratejilerinin ve psikolojik esnekliklerinin önemini ortaya koymaktadır (Vash & Crewe, 2004; Sealy, McMahon & Sweller, 2023).

Engelli bir bireyin bulunduğu ailelerde sıklıkla suçluluk, utanç, üzüntü, kızgınlık, çaresizlik ve huzursuzluk gibi yoğun duygular yaşanmaktadır. Özellikle anneler, çocuğun engelliliğini gebelik sürecindeki beslenme, ilaç veya madde kullanımı gibi davranışlarına bağlayarak kendilerini suçlama eğiliminde olabilirler. Bu tür suçluluk duyguları, ebeveynlerin kendilik algısını olumsuz etkileyerek depresif duygulanıma ve ebeveynlik becerilerinde yetersizlik hissine yol açabilmektedir. Bazı aileler, bu durumu geçmişte yaptıkları hataların veya günahların bir cezası olarak algılamak;

bazıları ise dini veya manevi bir bakış açısıyla, engelli çocuğun Tanrı tarafından kendilerine verilen özel bir armağan olduğuna inanabilmektedir. Bu tür inançlar, bazı durumlarda baş etme sürecini kolaylaştırabilirken, bazı ailelerde ise aşırı kadercilik veya pasif kabullenme eğilimiyle uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Engelli bir bireyin doğumu, aile sisteminin tüm dinamiklerini değiştirerek rollerin, beklentilerin ve ilişkilerin yeniden tanımlanmasını gerektirir. Bu süreçte duygusal dengenin yeniden kurulabilmesi, ailenin sosyal destek sistemlerinden yararlanma düzeyi, kültürel değerleri ve dini inanç sistemleriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, engelli bir çocuğa sahip olmak yalnızca bireysel bir kriz değil, aynı zamanda tüm aile sisteminin psikolojik homeostazını yeniden yapılandırmasını gerektiren karmaşık bir yaşam olayıdır (Marschark, Lang & Albertini, 2002; Vash & Crewe, 2004)

Engel durumu bulunan çocuğa sahip aileler, toplumun norm ve dinamiklerine uyum sağlamakta güçlük yaşayabilir ve bu durum zamanla sosyal çevrelerinden izole olmalarına yol açabilir. Sosyal izolasyon, ailelerin engelli çocuklarına yönelik eğitim, sağlık ve hukuki hizmetlerden etkin bir şekilde yararlanabilme kapasitelerini de sınırlandırabilir. Bu bağlamda, ailelerin bilgilendirilmesi ve sistematik desteklerle güçlendirilmesi hem çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması hem de ailenin toplumsal katılımının sürdürülebilir kılınması açısından kritik öneme sahiptir (Soyarslan, 2017; İçyüz, 2021).

Tüm aileler gibi, sağır ve işitme engelli bireylerin aileleri de farklı yeteneklere, özlemlere, kaynaklara ve yaşam deneyimlerine sahiptir. Ebeveynler veya bakım verenler işitme engelli olabileceği gibi, işiten kişiler de olabilir. Bununla birlikte, bazı aileler yetersiz eğitim düzeyine sahip olabilir ve erişebilecekleri kaynaklar ile destek sistemleri sınırlı olabilir. Sağır veya işitme engelli olmak, kültür, coğrafya ve sosyoekonomik durumdan bağımsız olarak bireylerin yaşamını etkileyen bir faktördür. Bu nedenle, sağır veya işitme engelli çocuğa sahip ailelerin, uzmanlar tarafından yaşamlarının farklı alanlarında kapsamlı ve sistematik desteklerle güçlendirilmesi gerekmektedir (Sass-Lehrer ve ark., 2016).

Sağır ve işitme engelli çocuğa sahip aileler, ortak umutlar, rüyalar ve kaygılar taşırlar. Bu kaygılar arasında, çocuğun güvende, sağlıklı ve mutlu olup olmayacağı, arkadaşlık ilişkileri kurup kuramayacağı, alacağı eğitimin niteliği, gelecekte istihdam edilebilirliği ve kendi ailesine bakıp bakamayacağı gibi sorular öne çıkar. Ayrıca, aileler çocuğuyla etkili bir iletişim kurma yollarını, hangi kurum ve programlardan destek alabileceklerini, çocuğa uygun destek teknolojilerini ve gelecekte çocuğunun iyi olacağından emin

olma yollarını sorgularlar. Engelli bir çocuğa sahip ailelerin bir diğer önemli endişesi ise, kendilerinin ileride yaşamını yitirmesi durumunda engelli bireyin yeterince sahiplenilmemesi ve korunamamasıdır (Sass-Lehrer vd., 2016; Yüksel & Tanrıverdi, 2019).

İşitme kaybının derecesi, ailelerin yaşadığı stres düzeyini doğrudan etkilemekte ve bu durum aile içi iletişim kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yapılan araştırmalar, işitme kaybı şiddetinin arttığı durumlarda ebeveynlerin kaygı ve stres düzeylerinin de yükseldiğini göstermektedir (Meadow-Orlans ve ark., 2003). Bununla birlikte, bazı aileler stresle başa çıkma konusunda daha başarılıdır ve pozitif bir yaklaşım sergilerler; bu aileler, çocuklarının kayıplarına odaklanmak yerine mevcut becerilerini ve diğer duyuşsal yeteneklerini desteklemeye yönelirler (Marschark & Wauters, 2011). Öte yandan, bazı aileler çocuklarının işitme kaybından kendilerini sorumlu tutmakta ve suçluluk duygusu yaşamaktadır; bu durum, hem ebeveynlerin psikolojik iyi oluşunu hem de çocukla iletişimini olumsuz etkileyebilir (Meadow-Orlans vd., 2003). Dolayısıyla, işitme kaybı yaşayan çocukların ailelerine yönelik psikososyal destek ve bilgilendirme programları, hem ailelerin stresle başa çıkma becerilerini güçlendirmekte hem de çocukların sosyal ve akademik gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir (Sass-Lehrer vd., 2016).

Işık & Akbaş (2019) aile içinde engelli bireyin bakımına ilişkin iş bölümü ve bakım emeğinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde şekillendiğini belirtmektedir. Bu yapıda, engelli çocuğun bakımından çoğunlukla anne sorumlu tutulmakta; destek sağlanan diğer kişiler ise genellikle ailenin büyük kadınları veya evin en büyük kız çocuğu olmaktadır. Bu durum, bakım emeğinin aile bireyleri arasında eşit bir şekilde paylaşılmadığını ve engelli bir çocuğa sahip ailelerde babaların sorumluluk alma konusunda yeterince destekleyici rol oynamadığını göstermektedir (Işık & Akbaş, 2019).

Erken yaşta işitme kaybının tespit edilmesi, bireylerin dil ve iletişim becerilerini geliştirmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Özel eğitim programları, dil terapisi ve erken müdahale hizmetleri hem akademik hem sosyal becerilerin gelişimini desteklemektedir (Yoshinaga-Itano, 2003). Okul öncesi ve ilköğretim döneminde bu tür destekler, çocukların akranlarıyla etkin iletişim kurmalarını ve sosyal entegrasyonlarını artırmaktadır (Marschark & Wauters, 2011).

Aileler, işitme kaybı ve iletişim stratejileri konusunda bilinçlendirilmeli ve desteklenmelidir. Ebeveyn rehberliği, ailelerin stresle başa çıkma becerilerini artırmakta ve çocukla etkili iletişim kurmalarını sağlamaktadır (Sass-Lehrer vd., 2016). Ayrıca psikolojik danışmanlık hizmetleri, ebeveynlerin

suçluluk ve kaygı duygularını azaltarak, aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Meadow-Orlans vd., 2003).

İşitme kaybı olan çocukların akranlarıyla etkileşim kurmalarını sağlayan sosyal etkinlikler, kulüpler ve grup terapileri, çocukların sosyal becerilerini ve özgüvenlerini güçlendirmektedir. Akran desteği ve sosyal katılım, yalnızca çocukların değil ailelerin de sosyal izolasyon riskini azaltmaktadır (Ching vd., 2013).

İşitme cihazları ve diğer yardımcı teknolojiler, iletişim becerilerini artırarak bireylerin sosyal ve akademik başarılarını olumlu yönde etkilemektedir (Michael ve ark., 2019). Erken yaşta cihaz kullanımına başlanması, dil gelişimini desteklemekte ve çocuğun bağımsızlık becerilerini güçlendirmektedir. Ailelerin cihazların doğru kullanımını öğrenmesi, cihazın sosyal ve psikolojik faydalarının sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir (Yoshinaga-Itano, 2003).

Toplumda işitme kaybı konusunda farkındalık oluşturmak ve ayrımcılığı azaltmak, engelli bireylerin sosyal katılımını artırmaktadır. Okullarda ve toplumsal alanlarda erişilebilirlik önlemlerinin alınması, işitme kaybı olan çocukların kendilerini dışlanmış hissetmelerini önlemektedir (Yüksel & Tanrıverdi, 2019).

Bireysel psikolojik danışmanlık, işitme kaybı olan çocukların ve ailelerinin stres, kaygı ve özgüven sorunlarını azaltmaktadır. Aile terapisi, ebeveynlerin duygusal yüklerini paylaşmalarına ve çocukla iletişimlerini güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır (Yüksel & Tanrıverdi, 2019).

Sonuç

İşitme kaybı, bireyin yaşamı boyunca iletişim, öğrenme ve sosyal etkileşim süreçlerini derinden etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. İşitme sisteminin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilen bu durum, doğuştan ya da sonradan kazanılmış olmasına bakılmaksızın, bireyin dil ve iletişim becerileri başta olmak üzere bilişsel, akademik ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dünya genelinde işitme kaybı prevalansının giderek artması, bu sorunun yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik boyutları olan küresel bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle çocukluk döneminde erken tanı ve müdahale edilmeyen işitme kayıpları, dil gelişiminde gecikmelere, öğrenme güçlüklerine ve sosyal uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Yetişkin bireylerde ise işitme kaybı; sosyal izolasyon, iş yaşamında verimlilik kaybı ve psikolojik sorunlarla

ilişkilendirilmektedir. Bu olumsuz etkilerin azaltılabilmesi, işitme kaybının erken dönemde tanılanması ve bireyin gereksinimlerine uygun tıbbi, odyolojik ve rehabilitatif müdahalelerin zamanında uygulanması ile mümkün olmaktadır.

İşitme kaybına yönelik farkındalığın artırılması, koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ve erken tanı-müdahale yaklaşımlarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Multidisipliner bir yaklaşımla yürütülen rehabilitasyon süreçleri ve aile ile sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, işitme kayıplı bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasına ve toplumsal yaşama etkin katılımlarının desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Engelli bireylere ilişkin istatistiki bilgiler*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Akçamete, G. (2009). Özel Gereksinimi Olan Çocuklar. (Editör: Gönül Akçamete) Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akçamete, G., Ceber, H. (1999). Kaynaştırılmış sınıflardaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, cilt: 2(3), ss: 64-74.
- Alsayed, A. (2024). *Social emotional goals for students who are deaf and hard of hearing: Special education teacher interviews*. Cogent Education, 11(1).
- Ashori, M. (2019). The Effectiveness of Life Skills Training on the Social Skills of Deaf Students. *Biomedical Research*, 10(3).
- Boerrigter, M., Vermeulen, A., Marres, H., Langereis, M. (2018). Personality traits of profoundly hearing impaired adolescents with cochlear implants. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 23(1), 1-9.
- Calderon, R., & Greenberg, M. T. (2012). Social and emotional development of deaf children: Family, school, and program effects. In *The Oxford Handbook of Deaf Studies, Language, and Education: Volume 1* (pp. 248-263). Oxford University Press.
- Ching, T. Y., Dillon, H., Button, L., Seeto, M., & Van Buynder, P. (2013). *Outcomes of children with hearing loss: Evidence from population-based studies*. International Journal of Audiology, 52(sup2), S7-S16.
- Cunningham, L., Tucci, D. L. (2017). Hearing Loss in Adults. The New England Journal of Medicine, 377(25), 2465-2473.
- Dammeyer, J., Hansen, A. T., Crowe, K., Marschark, M. (2019). Childhood hearing loss: Impact on parents and family life. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 118, 58-63.
- Dirks, E., Ketelaar, L., Zee, R., Netten, A.P., Frijns, J.H.M., Rieffe, C.(2017). Concern for Others: A Study on Empathy in Toddlers with Moderate Hearing Loss. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 22(2), 178-186.
- Ekim, A., Ocağcı, A.F. (2012). 8-12 Yaş arası işitme engelli çocukların yaşam kalitesi.*Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*. Cilt: 11, sayı: 1, ss: 17-23.
- Fahim, D. F. M., Sayed S. I., Abdelrazic M. I., Abuelela I. S. (2025). Emotional and behavioral problems in children with hearing impairment. *BMC Pediatrics*, 25, 1-8.
- Farahmand, M. A., Adibsereshki, N., Poshtmashhadi, M., Bidhendi, R. (2024). Influence of Group Active Play on Social Skill and Emotional

- Development in Children with Hearing Impairments. *Journal of Pediatric Care*, 10(2).
- Gale, E., Martin, A. (2024) Deaf gain: visual communication for all young children. *Discov Educ*3, 66.
- Greenberg, M. T., & Kusche, C. A. (1993). *Promoting social and emotional development in deaf children: The PATHS project*. University of Washington Press.
- Işık, A. Ve Akbaş, E. (2019). Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Olan Ailelerin Evlilik Yaşamına Toplumsal Cinsiyet İdadlı Yaklaşım. *Social Sciences Research Journal*. 8 (2), 93- 110.
- İçyüz, R. (2021). "Aile ve Sorumlulukları". S. T. Aslan (Ed.). *İşitme Yetersizliği* içinde. Ankara: sivil Düşün Yayınları, 83- 99.
- Kızır, M., & Çiğci Tekinarslan, İ. (2016). İşitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretimi: Bir gözden geçirme. *Curriculum and Instructional Studies*, 2(3), 149-164.
- Knoors, H. , Marschark, M. (2014). *Teaching Deaf Learners Psychological and Developmental Foundations*. First Edition. New York: Oxford University Press.
- Marschark, M. , Lang, H. G. , Albertini, J. A. (2002). *Education Deaf Students*. New York: Oxford University Press.
- Marschark, M. and Wauters, L. (2011). Cognitive Functioning in Deaf Adults and Children. M. Marschark and P. E. Spencer (Eds.). *In Oxford Handbook of Deaf Studies, Language, and Education*. Oxford: Oxford University Press.
- Meadow- Orlans, K. P. , Mertens, D. M. , Sass- Lehrer, M. A. (2003). *Parents and Their Deaf Children: The Early Years*. First Edition. Washington: Galludet University Press.
- Michael, R., Attias, J., Raveh, E.(2019) Cochlear Implantation and Social-Emotional Functioning of Children with Hearing Loss. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 24(1), 25–31.
- Moeller, M. P., & Tomblin, J. B. (2015). *An introduction to the Outcomes of Children with Hearing Loss study*. *Ear and Hearing*, 36(1 Suppl), 4-13.
- Northern J.L. & Downs M.P. 2014. *Hearing in Children (6th edition)*. San Diego: Plural Publishing, Inc., pp. 385–405.
- Olusanya, B. O., Davis, A. C., & Hoffman, H. J. (2019). *Hearing loss: Rising prevalence and impact*. Bulletin of the World Health Organization, 97(10), 646–647.
- Özer, D.S. (2001). *Engelliler için beden eğitimi ve spor*. Ankara: Nobel

- Podury, A., Jiam N. T., Kim M., Donnenfield J. I., Dhand , A. (2023). Hearing and sociality: The implications of hearing loss on social development. *Frontiers in Psychology*, 14, 1–10.
- Saksida, A., Rebesco, R., Scuderi, M., Colombani, A., Messineo, I., Pavani, E., ... Pintonello, S. (2025). The role of symbolic gestures in the path towards auditory rehabilitation of infants with hearing loss: a feasibility study. *Deafness & Education International*, 1–21.
- Sass- Lehrer, M., Porter, A. And Cheryl, L. W. (2016). “Families: Partnership in Practice”. M. Sass- Lehrer (Ed.).In *Early Intervention for Deaf and Hard of Hearing Infants Toddlers and Their Families* içinde. New York: Oxford University Press, 65- 104.
- Sealy, J., McMahon, C., Sweller, N. (2023). Parenting Deaf Children: Exploring Relationships Between Resolution of Diagnosis, Parenting Styles and Morale, and Perceived Child Vulnerability. *Journal of Child and Family Studies*. Volume 32, pages 2761–2775.
- Soyarslan, A. R. (2017). *Engelli Çocuklara Anne Baba Olma Sanatı*. Kütahya: Egemen Yayınları.
- Stevenson, J. (2015). Emotional and Behavioural Difficulties in Children and Adolescents with Hearing Impairment: A Meta-Analysis. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 20(4), 365-377.
- Szarkowski, A., Young, A., Matthews, D., Meinzen- Derr, J. (2020). Pragmatics development in deaf and hard of hearing children: Challenges and opportunities. *Frontiers in Psychology*, 11, 1120.
- Şipal, R.F (2002). 7-11 yaş arası işitme engelli ve normal işiten çocukların sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tüfekçioglu, U. (2003). *İşitme, konuşma ve görme sorunları olan çocukların eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Vash, C. L. , Crewe, N. M. (2004). *Psychology of Disability*. 2nd. Edition. Springer Publishing Company.
- Vernon, M., Greenberg, S. F (1999). Violence in deaf and hard-o-hearing people: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 4(3), 259-272.
- World Health Organization. *World Report on Hearing*. Geneva: WHO; 2021.
- World Health Organization. Deafness and hearing loss [Internet]. Geneva: WHO; [cited 2025 May 14]. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
- Yoshinaga-Itano, C. (2003). Early intervention after universal neonatal hearing screening: Impact on outcomes. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 9(4), 252–266.

- Yüksel, H. Ve Tanrıverdi, A. (2019). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Yaşadıkları Sosyal Sorunlar ve Baş Etme Yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 20 (3), 535- 559.
- Quittner, A. L., Barker, D. H., Cruz, I., Snell, C., Grimley, M.E., Botteri, M. (2010). Parenting stress among parents of deaf and hearing children: Associations with language delays and behavior problems. *Parenting: Science and Practice*, 10(2), 136–155.